КАРЛОС ФУЕНТЕС

Карлос Фуентес (нар. 1928 р.)—видатний мексіканський письменник. Автор романів, збірок оповідань, есе і літературно-критичних праць—«Замасковані дні» (1954), «Область найпрозорішого повітря» (1958), «Спокійна совість» (1959), «Смерть Артеміо Круса» (1962), «Пісня сліпих» (1964), «Зміна шкіри» (1968), «Освячена зона» (1968), «День народження» (1968), «Сучасний латиноамериканський роман» та інших.

ЦІНА ЖИТТЯ

Сальвадор Рентерія прокинувся того дня рано-вранці. Швидко вийшов на галерею й роздягся. Сильний струмінь холодної води приємно освіжив його тіло. Витершись рушником, Сальвадор повернувся до кімнати. Ана запитала з ліжка, чи він снідатиме. Сальвадор відповів, що тільки вип'є чашечку кави. Дружина вже два тижні не вставала з ліжка й зовсім спала з лиця. Вона спитала його, чи не прийшло повідомлення з контори. Не випускаючи з рота сигарету, Сальвадор відповів, що там чекають, коли вона сама прийде підписати папір. Ана скрушно зітхнула:

— Як же ж я можу прийти?

— Я їм пояснив, що ти нездужаєш, але ти сама знаєш, які то люди.

— А що тобі сказав лікар?

Сальвадор викинув недокурену сигарету у вікно крізь розбиту шибку, провів рукою по чолу, пригладив вуса. Ана всміхнулася, сперлася ліктями на бильце залізного ліжка. Сальвадор сів поряд, узяв її руку й сказав, щоб не журилася — незабаром вона знову зможе повернутися на роботу. Запала ніякова мовчанка: подружжя переводило погляд з однієї речі на іншу: шафа, кошик із лахміттям, електроплитка, мийниця й купи старих газет. Сальвадор поцілував дружині руку і вийшов на галерею. Спустившись чорними сходами, перетнув патіо. З вікон першого поверху до нього долинули густі кухонні пахощі. Він пройшов через двір, у якому бігали собаки, й, опинившись на вулиці, зазирнув до крамнички, де колись був гараж. Старий крамар сказав, що журнал «Лайф» іспанською мовою ще не надійшов. Потім показав сторінку якогось журналу з коміксами і спитав:

— Може, твоя дружина почитає інший журнал? День і ніч лежати в постелі дуже нудно, я це добре знаю.

Сальвадор вийшов. Повз нього промчала ватага хлопчаків, стріляючи з пістолетів. Потім він побачив чоловіка, який гнав із пасовиська

кіз. Сальвадор попросив його віднести дружині літр молока і, застромивши руки в кишені, швидко пішов далі. Під'їхав автобус, і Сальвадор на ходу стрибнув у відчинені дверці, витяг із кишені куртки тридцять сентаво й сів. За вікном мелькали кипариси, будинки, штахети, закурені вулиці Сан-Франсіско-Ксокотітли. Автобус їхав уздовж залізниці. Незабаром він поминув міст Ноноалько. З дерев'яного сидіння Сальвадорові було видно, як до міста в'їжджали вантажні машини — везли різні товари. В Мануель-Гонсалесі в автобус зайшов контролер і почав перевіряти квитки. На повороті Сальвадор висів і попрямував на вулицю Вальєхо, де мешкав його батько. Поминувши невеличкий садок, він відчинив двері, привітався з Клеменсією й запитав, чи батько уже встав. З-за завіски, яка відокремлювала спальню від скромної вітальні, визирнув Педро Рентерія.

— Ого, яка рання пташка завітала до нас! — вигукнув він.— Зачекай хвилинку. Я зараз.

Сальвадор провів рукою по спинці стільця. Клеменсія витерла ганчіркою стіл з неполірованої сосни, потім вийняла із заскленої шафки миски. Поправляючи на грудях квітчастий халат, вона спитала, як себе почуває Ана.

— Їй уже краще.

— Мабуть, тобі тепер нелегко з нею? Вона, певне, зовсім розкисла.

Вони перезирнулися, потім Сальвадор перевів погляд на стіни, вкриті брудними патьоками — протікав дах. Відсунувши завіску, він зайшов до спальні. Батько саме змивав з обличчя мило. Сальвадор поплескав його по плечах і поцілував у чоло. Батько легенько стусонув сина в живіт. Погляди їхні зустрілися в дзеркалі. Вони були дуже подібні, хіба що батько мав більше сивини й волосся його кучерявилося. Батько запитав, що привело Сальвадора такої ранньої пори, й той пояснив: пізніше прийти він не зміг би, бо Ані зовсім зле, вона не зможе працювати цілий місяць, і їм конче потрібні гроші. Батько здивовано знизав плечима. Тоді Сальвадор сказав, що він прийшов зовсім не для того, щоб у нього просити грошей.

— Я тільки подумав, що ти міг би поговорити з хазяїном. Може б, він мені щось запропонував. Яку-небудь роботу.

— Хтозна, хтозна. Допоможи мені пристебнути підтяжки.

— Без додаткового заробітку я не проживу.

— Не панікуй. Гадаю, ми щось придумаємо. Може, якраз щось підвернеться.

Батько пристебнув підтяжки, взяв з нічного столика свою шоферську кепку. Обняв за плечі Сальвадора й підвів його до столу, на якому лежали зварені Клеменсією яйця.

— Поснідай, Чаво. Я б охоче тобі допоміг. Та ти сам бачиш, що ми з Клеменсіною не розкошуємо. Добре ще, що мені вдається заощаджувати на харчах — я обідаю й полудную в хазяїна. А якби не це... Злиднем народився, злиднем, видно, й помирати доведеться. Уявляєш собі, що було б, якби я попросив дона Хосе зробити мені особисту послугу? Він потім усе б мені нагадав, і тоді довелося б попрощатися з прибавкою до платні. Повір, Чаво, мені конче потрібні ці двісті п'ятдесят песо.— Він одкусив шматок перепічки з салом і вже тихіше провадив далі: — Я знаю, ти дуже шануєш пам'ять своєї матері. Як бачиш, я проти цього нічого не маю, але утримувати дві сім'ї, коли нам можна було б жити разом і заощаджувати хоч трохи грошей... Ну гаразд,

Карлос ФУЕНТЕС.

гаразд, я нічого тобі не сказав. Але тоді поясни мені, чому ви не живете з батьками Ани?

— Ти добре знаєш донью Кончу. Вона тільки те й робить, що бідкається: мовляв, її Ана народжена для зовсім іншого життя. Через те ми й змушені були піти від них.

— Тобі хотілося незалежності, й ти її маєш. Гаразд. Щось придумаємо.

Клеменсія протерла фартухом очі й сіла до столу між батьком і сином.

— А де діти? — поцікавилася вона.

— В Аниних батьків,— відповів Сальвадор.— Вони будуть там, поки Ана одужає.

Батько сказав, що йому пора на роботу: треба відвезти в Акапулько хазяїна.

— Коли щось буде потрібно, скажи Клеменсії. Навідайся до Хуана Ольмедо. У нього цілий парк машин. Він мій давній товариш, я подзвоню йому й скажу, що ти прийдеш.

Сальвадор поцілував батькові руку і вийшов.

Він відчинив двері з матовим склом і зайшов до приймальні, де сиділи секретарка і рахівник. У кімнаті стояли друкарська й лічильна машинки. Він відрекомендувався: секретарка пішла в кабінет шефа повідомити про його прихід. За хвилину вона повернулася й сказала, що сеньйор Ольмедо його чекає.

Сеньйор Ольмедо був худорлявий чоловік невисокого зросту. Вони сіли в шкіряні крісла біля низького скляного столика, заставленого фотографіями урочистих церемоній і бенкетів. Сальвадор сказав, що йому потрібна яка-небудь робота, бо вчительської платні для нього замало, і Ольмедо почав гортати великі чорні книги.

— Тобі пощастило,— сказав він, чухаючи гостре, поросле кущиками волосся вухо.— Ось є від сьомої до півночі — дуже зручна зміна. Багато вже хто приходив з проханням прийняти його на цю роботу, бо всі знають, що я захищаю інтереси своїх робітників.— Він з виляском закрив книгу.— Але ти син мого давнього друга Педріто, і я беру тебе. Ти почнеш сьогодні ж. Якщо працюватимеш сумлінно, то зароблятимеш щодень по двадцять песо.

Кілька секунд Сальвадор чув лише стукотіння лічильної машини й гуркіт автомобілів на проспекті 20 Листопада. Сальвадор сказав, що його чекають справи, і підвівся. Вони мовчки спустилися ліфтом на перший поверх. На вулиці сеньйор Ольмедо попередив його, щоб він кожного разу, коли клієнт проситиме зупинити авто, піднімав прапорець, бо є такі бовдури, які ладні за кілька дрібняків возити клієнта по всьому Мехіко цілу годину. Він узяв його під руку, вони ввійшли до департаменту федеральної округи, піднялися сходами, і сеньйор Ольмедо ще раз попередив, щоб Сальвадор не здумав підбирати кожного, хто трапиться йому на дорозі.

— Зупинишся в одному місці, в другому, об'їздиш усе місто од Вільї до Педрегаля, а коли зазирнеш у гаманець, виявиться, що там усього п'ятдесят сентаво. Кому це треба!

Ольмедо дав жувальну гумку якійсь секретарці й попросив доповісти шефові про його прихід. Дівчина подякувала й зникла за дверима кабінету шефа. Ольмедо пожартував з іншими службовцями контори, запросив їх випити з ним у суботу пива й зіграти партію в доміно. Сальвадор потиснув йому руку, подякував.

— Отже, ти принесеш дозвіл за всіма правилами,— сказав Ольмедо.— Я не бажаю ніяких ускладнень із транспортним начальством. Приходь сьогодні ввечері, не пізніше сьомої. Внизу знайдеш Торібіо, який оформляє документи. Він назве номер твоєї машини. Ні одної зупинки по дорозі, як домовилися, бо псуються дверцята. І ні в якому

разі не погоджуйся робити кілька зупинок за один прапорець. Як тільки клієнт виходить із машини, навіть для того, щоб сплюнути, знову вмикай мотор. Привіт старому.

Сальвадор глянув на годинник на вежі кафедрального собору. Годинник показував одинадцяту. Сальвадор пройшов трохи вулицею Мерсед, помилувався на кошики, повні помідорів, апельсинів і гарбузів. Дійшовши до площі, сів покурити. Поруч сиділи вантажники, дудлили пиво й переглядали спортивні газети. За хвилину він устав і попрямував до Сан-Хуан-де-Летрана. Попереду йшла дівчина в білій спідниці. Несподівано вона впустила пакунок. Сальвадор квапливо підняв його. Дівчина всміхнулася й подякувала йому. Він узяв її під руку й запропонував:

— Може, вип'ємо лимонаду?

— Вибачте, сеньйоре, але я не звикла...

— Даруйте. Я не хочу бути настирливим.

Цокаючи підборами й похитуючи стегнами, дівчина пішла далі, оглядаючи по дорозі вітрини. Сальвадор рушив за нею. За хвилину вона зупинилася біля лотка з морозивом і попросила порцію суничного. Сальвадор випередив її й заплатив за неї. Вона всміхнулася й подякувала. Вони зайшли до кафе, сіли на високі табурети й замовили сидру. Дівчина спитала, хто він за фахом. Сальвадор запропонував їй самій угадати це і почав розмахувати кулаками, наче боксер. Вона сказала, що він, мабуть, боксер: він засміявся й розповів їй, що хлопчаком багато тренувався, але насправді він учитель. Вона сказала, що працює в касі кінотеатру. Ненароком зачепила рукою пляшку з сидром, і та перекинулася. Обоє довго сміялися.

Потім вони сіли в машину. Якийсь час їхали мовчки. Сальвадор узяв дівчину під руку, і вони висіли біля парку Чапультепек. Алеями парку повільно котилися авто. Тут було багато різних атракціонів, і скрізь юрмилася молодь. Жінки гуляли з дітьми. Діти їли морозиво й ласощі. Лунали свистки торговців кульками. З відкритої веранди долинала музика. Дівчина сказала, що дуже любить угадувати професію людей, які гуляють у Чапультепеку. Сальвадор засміявся і почав показувати на перехожих: чорний піджак, розстебнута сорочка, шкіряні черевики, сандалі, бавовняна спідниця, блузочка в смужку, лаковані підбори. Дівчина сказала, що це були тесля, електрик, службовка, розносщик, учитель, служниця.

Вони спустилися до ставка й сіли в човен. Сальвадор скинув куртку, засукав рукава. Дівчина занурила в воду руки й примружила очі. Тихо насвистуючи, Сальвадор почав гребти. Потім він поклав весла і обняв дівчину за коліна. Вона розплющила очі, поправила спідницю. За хвилину вони повернулися на берег, і дівчина сказала, що їй час іти додому обідати. Вони домовилися, що зустрінуться завтра об одинадцятій, коли зачиняється каса кінотеатру.

Сальвадор зайшов до кафе «Кікос» і почав шукати між столиків з металевих трубок та пластику своїх друзів. Побачивши в глибині залу сліпого Макаріо, він попрямував до нього. Макаріо попросив його вкинути в музичний автомат монету. Незабаром прийшов Альфредо. Вони замовили собі курча з юкою, пиво і слухали пісню, в якій співа-

лося про невдячну дівчину, котра покинула свого хлопця заради іншого, гарнішого. Потім вони, як завжди, почали згадувати свої юні літа і, звичайно, Росу та Ремедіос, найвродливіших дівчат в усій окрузі. Макаріо пустив їм шпильку, й Альфредо сказав, що теперішні хлопці страшенні задираки — ходять з ножами і таке інше. От вони були зовсім інакші, а якщо по правді, то й трохи наївні. Він згадав, як одного разу ватага Полі запропонувала їм зіграти в футбол тільки для того, щоб поперебивати їм ноги. Все скінчилося бійкою на пустирі біля вулиці Мірто. Макаріо добре грав у бейсбол, і дружки Полі аж очі вирячили, коли побачили, як він ударив битком. Макаріо сказав, що відтоді всі визнали його своїм, а Сальвадор висловив припущення, що вони визнали його, мабуть, тому, що він умів робити гримаси — поводити очима та ворушити вухами, і всі аж кишки рвали зо сміху, дивлячись на нього. Макаріо зауважив, що коли хтось і реготав тоді, то це він. Коли йому було всього десять років, батько сказав, що він може не турбуватися про своє майбутнє — йому ніколи не доведеться працювати, що справи на їхньому миловарному заводі йдуть гаразд. Тоді Макаріо вирішив зайнятися спортом, щоб нікого не боятися. Він сказав, що радіо для нього було справжньою школою і що саме звідти він запозичив усі свої жарти й анекдоти.

Потім вони згадали про свого друга Раймундо, трохи помовчали й ще замовили пива. Сальвадор подивився у вікно й сказав, що якось увечері вони поверталися разом з іспитів і Раймундо попросив розтлумачити йому деякі алгебраїчні премудрості. Перед тим, як попрощатися, вони на хвилинку зупинилися на розі вулиць Сульїван і Амон Гусман, і Раймундо сказав: «Коли б ти знав, як мені лячно йти через цей квартал. Тут немовби кінчається наш район, а що діється за ним, я вже не знаю. Ти мій друг, і через те я тобі в цьому признаюся. Слово честі, мені так лячно йти через цей квартал».

Альфредо згадав, що, коли він закінчив школу, батьки подарували йому старий автомобіль, і друзі всією компанією вирішили відсвяткувати цю подію. В той день вони відвідали багато дешевих кабаре й були вже добряче напідпитку. Раптом Раймундо сказав, що Альфредо не вміє як слід керувати машиною, і почав вимагати, щоб той дозволив йому сісти за кермо. Вони помінялися місцями, й автомобіль перекинувся на вулиці Реформи. Раймундо сказав, що хоче вирівняти машину, але дверцята раптом відчинились, він випав на бруківку і скрутив собі в'язи.

Потім вони розплатилися і розійшлися.

Сальвадор дав після обіду три уроки. Руки його були вимащені крейдою, бо він малював на дошці карту Республіки. Коли уроки закінчилися й діти пішли додому, він пройшов поміж рядами парт і сів за останню з них. Зі стелі на довгому шнурі звисала лампочка. Він уважно розглядав різноколірні лінії, які позначали гірські пасма, тропічні водопади, пустелі, плоскогір'я. Він ніколи не міг похвалитися хистом до малювання: Юкатан у нього вийшов надто великий, а Нижня Каліфорнія — надто маленька. В класі пахло тирсою і шкіряними ранцями. Раптом у дверях з'явився учитель п'ятого класу Крістобаль.

— Як ся маєш? — запитав він.

Сальвадор підійшов до дошки і мокрою ганчіркою стер карту. Крістобаль вийняв пачку сигарет, і вони закурили. Підлога рипіла у

них під ногами, поки вони прибирали в скриньку шматочки крейди. Потім вони сіли, очікуючи, поки прийдуть інші вчителі. Нарешті поприходили всі. Останнім прийшов директор.

Директор сів на стілець, який стояв на підвищенні, а вчителі — за учнівські парти. Директор блимнув на них своїми чорними очима, вчителі теж глянули на нього. Обличчя у всіх були смагляві, на всіх були сині сорочки й темно-бузкові краватки. Директор сказав, що ніхто з них не вмирає з голоду, що кожен має роботу. Вчителі невдоволено загули. Один сказав, що після двох змін у школі він ще мусить продавати в кінотеатрі квитки, молода вчителька заявила, що вечорами вона працює в «Санта-Марія-ла-Ремонда», ще інший учитель повідомив, що він випускає газету на власні заощадження, і що він прийшов сюди тільки із солідарності. Директор сказав, що вони можуть утратити стаж, пенсії, ба навіть свої місця, і попросив їх не ризикувати. Але всі підвелися і вийшли. Сальвадор побачив, що вже пів на сьому, отож вибіг на вулицю і, швидко лавіруючи поміж машинами, сів у першу ж, яка зупинилася на його прохання.

Вийшов він біля Соколо і попрямував до контори Ольмедо. Торібіо сказав, що йому доведеться трохи почекати, бо машина буде тільки о сьомій. Прихилившись до стінки диспетчерської й розгорнувши карту Мехіко, Сальвадор заходився пильно вивчати її. За хвилину він згорнув карту і почав перевіряти зошити з арифметики.

— Як, по-твоєму, краще їздити — через центр чи околицями? — запитав він Торібіо.

— Звичайно, околицями, але на це йде більше бензину. Май на увазі, за бензин платиш ти.

Сальвадор усміхнувся.

— Мабуть, грінго біля готелів дають непогані чайові.

— А ось і твоя машина прийшла,— сказав Торібіо, висунувши голову з віконця диспетчерської.

— Ти що, новачок? — голосно запитав огрядний водій, який сидів за кермом.— На, тримай. Першу швидкість умикай якомога м'якше, бо вона інколи заїдає. І щільніше зачиняй дверцята, бо вони ні к бісу не годяться.

Сальвадор сховав зошити й сів за кермо. Ганчіркою протер брудну баранку. Потім вийшов з машини і провів ганчіркою по вітровому склу. Знову вернувся в машину і прилаштував дзеркало так, щоб воно було на рівні очей. Рушив. Підняв прапорець. Долоні відразу спітніли. На проспекті 20 Листопада його незабаром зупинив якийсь чоловік і попросив підвезти до кінотеатру «Космос».

Чоловік висів біля кінотеатру, і тут у віконце машини просунув голову Крістобаль.

— Оце так несподіванка!

Сальвадор запитав, що він тут робить. Крістобаль відповів, що йде до друкарні сеньйора Флореса Карранси на Рібера-де-Сан-Косме, і Сальвадор запропонував підвезти його; Крістобаль швидко сів у машину, але попередив, що обов'язково заплатить.

— Про що ти балакаєш! — засміявся Сальвадор.

Вони заговорили про бокс і, зрештою, домовилися, що підуть разом у п'ятницю на стадіон «Арена Мехіко». Сальвадор розповів йому про своє знайомство з дівчиною, яку зустрів уранці. Крістобаль почав розказувати про учнів п'ятого класу, але в цей час вони під'їхали до друкарні. Сальвадор зупинив машину і висів разом з Крістобалем.

Вони увійшли у вузькі двері й спинилися в темному коридорі. Друкарня містилася в самому кінці цього коридору. Їх прийняв сеньйор Флорес Карранса. Крістобаль запитав, чи готове замовлення. Складальник зняв козирок і, ствердно хитнувши головою, подав йому аркуш, весь змережаний чорними й червоними рядками. На аркуші було надруковано заклик до страйку. Друкарі вручили їм чотири пачки таких аркушів. Сальвадор узяв дві з них і попрямував до виходу, а Крістобаль залишився оформити рахунки. Сальвадор знову опинився в довгому темному коридорі. До нього долинав гуркіт автомобілів, які снували по Рібера-де-Сан-Косме. Коли він дійшов до середини коридору, то раптом відчув на своєму плечі чиюсь руку.

— Спокійно, спокійно,— сказав йому хтось.

— Вибачте,— сказав Сальвадор.— Тут так темно.

— Темно, кажете? Звичайно, темно, якщо ви самі все затемнюєте.

Чоловік застромив у рот сигарету і всміхнувся.

— Добрий вечір, сеньйоре,— тільки й спромігся сказати Сальвадор.

Але рука, як і до цього, лежала в нього на плечі, і незнайомець сказав йому, що він, мабуть, єдиний з усіх жалюгідних учителів, який не знає його. Сальвадор уже почав обурюватися, мовляв, він дуже поспішає, і тоді цей тип сказав:

— Д. М. Чув про такого? Це я.

Сальвадор побачив, як біля виходу на вулицю зажевріли вогники чотирьох сигарет. Він притиснув пакунки до грудей і озирнувся — біля дверей, які вели в друкарню жеврів ще один вогник.

— Д. М. Той, що відлучає діток від матерів. Отак-то. Ти, мабуть, чув про мене?

Сальвадор почав звикати до темряви. Він уже бачив обриси капелюха на голові в цього типа і руку, яка простяглася до пакунка.

— Отже, ми вже відрекомендувалися один одному. А тепер давай сюди пакунки, нікчемо!

Сальвадор відштовхнув руку й зробив кілька кроків назад. Сигарета, яка жевріла в кінці коридору, поволі наближалася.

Сальвадор озирнувся.

— Пустіть мене.

— Ви несете листівки?

— Так, сеньйоре.

Він відчув на своїй потилиці жар вогника сигарети. Потім до нього долинув крик Крістобаля. Він кинув пакунок і вільною рукою вдарив в обличчя цього типа. Вогник сигарети обпік йому долоню. Обличчя, умите пасокою, грізно насувалося на нього. Стиснувши кулаки, Сальвадор обернувся і раптом побачив у руці чоловіка ніж. Та він уже нічого не встиг зробити — ніж по саму рукоять увігнався йому в живіт. Він іще побачив, як той, що вдарив його, сховав ніж у кишеню і ляснув пальцями. Тієї ж миті, мов підтятий, Сальвадор упав на підлогу.

З іспанської переклав Дмитро АНДРУХІВ